

LES CONFRARIES DEL ROSER A LA DIÒCESI DE GIRONA: LA CAPELLA DEL ROSER DE SANT PERE D'ULLASTRET (1593-1766)

CATERINA CAPDEVILA I WERNING

INTRODUCCIÓ

Parlar de confraries és parlar de religió; de *religiositat popular* i devoció, de parròquia, de sociabilitat, d'Església institucional, de Contrareforma i d'ordes religiosos. Però també és parlar d'obres d'art.

Les confraries del Roser formen part d'un cosmos d'elements molt diversos, per tant, tenen implicacions en diferents esferes de la societat. Les confraries devocionals eren, en època moderna, institucions versàtils, que a més a més de procurar el vessant religiós de la propagació i manteniment d'un culte —en aquest cas el culte a la Mare de Déu del Roser— també satisfesia altres necessitats, com ara l'associacionisme, la sociabilitat i fins i tot propiciaven un sentiment d'unitat i de col·lectivitat. Cal tenir present que les confraries s'emmarquen en una societat regida pels preceptes religiosos, en la qual la parròquia és el centre d'aquesta societat, tant religiós com administratiu, com també és el centre de sociabilitat, característiques que assimilen les confraries. A més a més, és imprescindible tenir present la Contrareforma com a eix transversal que afecta tota la societat de l'època, en més o menys mesura i, de manera especial, les confraries. Les confraries del Roser gaudien en època moderna (des de finals del segle XVI a principis del segle XVIII) d'una gran popularitat a tot l'àmbit del Principat.¹ A la diòcesi de Girona s'han comptat un total de 190

¹ El pioner en l'estudi de la devoció del Roser de manera exhaustiva és Valeri Serra i Boldú, sobretot amb la seva gran obra de 1925, *Llibre d'or del Rosari a Catalunya. Història, etnologia, folklore, arqueologia, imatgeria, bibliografia*. Barcelona. També: íbid. 1917, *El llibre popular del Rosari. Folklore del Roser*. Barcelona: Foment de la Pietat catalana.

confraries del Roser, totes fundades entre el 1550 i el 1770.² Durant aquest lapse de temps la fundació de confraries és quasi constant, ja que pràcticament cada any, o si més no en l'interval de pocs anys, es pot trobar com a mínim la fundació d'una confraria (aquesta constància es trenca sobretot entre el 1550, 1560 i 1577, i a partir de mitjan segle XVIII).³ Tot i ésser una devoció que perdura durant aquests segles, no sembla que ho faci de manera perseverant, sinó que viuen alts i baixos considerables. En diversos casos sembla que la confraria mori i es torni a instaurar de nou al cap dels anys, com en donen constància les llicències episcopals, en què confraries existents a finals del XVI, es tornen a fundar en el segle XVIII.

Aquestes confraries es fundaven en parròquies la gran majoria de casos, i les parròquies tenien una capella sota la invocació del Roser, centre neuràlgic del culte i també eren l'espai on s'ubicaven les obres d'art, com per exemple els retaules. Les confraries, doncs, foren les màximes comitents d'obres d'art d'aquest període, fet que configura un art devot i social: devot perquè es tracta d'obres religioses, i social perquè són obres encarregades pel poble –per la societat– i per al poble.⁴ En aquest cas és excepcional veure com es va construint el parament de la confraria del Roser d'Ullastret, seguint les traces dels documents trobats en els llibres de confraria d'aquesta parròquia.⁵

L'expansió de les confraries del Roser es dona gràcies a un cúmul de circumstàncies que faran que aquesta devoció sigui una de les més transcendents en la Catalunya d'època moderna. La Contrareforma, la propagació del culte per part de l'orde dels dominics, les característiques de la confraria i les característiques de la mateixa devoció, configuren un tipus

² El recompte d'aquestes confraries s'ha fet sobretot a través de les lletres episcopals conservades a l'ADG (consultable per via electrònica), en la formulació de llicències per fundar confraries, tot i que també altres tipus de lletres episcopals, els mateixos llibres de confraria, i evidentment la diversa bibliografia publicada. Per informació exhaustiva sobre les fonts consulteu el treball de recerca esmentat.

³ La fundació de la confraria més antiga es dona a Olot el 1550; el 1560 se sap que existeix la confraria de Besalú, a través de l'encàrrec del retaule realitzat per aquesta institució; i, per tant, segurament es tracta d'una fundació més antiga. És a partir de 1577 quan comença l'auge de fundació de confraries.

⁴ Entre molts d'altres vegeu BOSCH, J. 1990, *Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII*. Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa, pàg. 13.

⁵ ADG, Parròquia d'Ullastret, Llibre de confraria del Roser, comptes, 1599–1638.

de devoció que podrà ser fàcilment adaptable en diversos àmbits, entre aquests, les parròquies de la diòcesi de Girona. Sens dubte les confraries del Roser són, entre totes les confraries devocionals, les més esteses a la diòcesi de Girona.

LES CONFRARIES DEL ROSER: CONFRARIES DEVOCIONALS EN ÈPOCA MODERNA

Les confraries d'època moderna foren unes institucions centrals per la vida social i religiosa. Abans d'introduir les característiques de les confraries, però, caldria definir què s'entén per confraria. La definició bàsica de confraria presenta aquestes institucions com a associacions de persones que s'encarreguen de la propagació i el manteniment d'un culte determinat. Però més enllà d'aquesta definició originària, es pot perfilar amb altres aspectes que mostren la complexitat de les confraries.⁶ La successió de definicions es pot dividir en tres grans blocs, que es poden resumir en els conceptes de: devoció (alhora diferenciat en dues subcategories: pública i privada), sociabilitat i identitat, i control (o la implicació de la reforma catòlica). Els tres aspectes es troben en les confraries de manera interrelacionada. A més a més, les confraries tenen un altre tret que les caracteritza: és que estan enmig, per una banda, de l'Església institucional i, per altra banda, de les tradicions locals.⁷

⁶ Entre els molts autors que han tractat el tema de les confraries cal destacar primer Gabriel Le Bras per ésser-ne uns dels pioners. LE BRAS, G. «Les confréries Chrétiennes». *Études de sociologies religieuses. Vol. II. De la morphologie à la typologie*. París: Presses Universitaires de France, 1956 pàg. 423. Le Bras les defineix com a «Familles artificielles dont tous les membres sont unis par une fraternité volontaire, les confréries ont pour objet de satisfaire dans un cadre étroit les plus poignants besoins du corps et de l'âme.» També en l'àmbit català i gironí, PUIGVERT i SOLÀ, J.M. 2001, *Església, territori i sociabilitat*. Vic: Eumo, pàg. 170, Puigvert defineix les confraries com a «estructures de solidaritat i devoció voluntàries». I en l'àmbit cantàbric, però d'implicació general, cal destacar MANTECÓN MOVELLÁN, T.A. 1990. *Contrarreforma y religiosidad popular en Cantabria. Las cofradías religiosas*. Santander: Universidad de Cantabria, pàg. 23. Entre moltes característiques en destaca que siguin «híbrids entre cultura hegemònica i popular». Des de l'antropologia cal destacar MORENO, I. 1985 *Cofradías y hermandades Andaluzas. Estructura, simbolismo e identidad*. Granada: Biblioteca de Cultura Andaluza, pàg. 15; que defineix les confraries com a associacions religioses, que reflecteixen el sistema social existent o bé una negació en l'aspecte simbòlic.

⁷ Vegeu cita anterior MANTECÓN MOVELLÁN, T.A.; també SÁNCHEZ DE MADARAIGA, E. 1999. «Cultura religiosa y sociedad: las cofradías de laicos». *Historia Social*. Núm. 35, pàg. 23, destaca la versatilitat de les confraries sobretot per la seva posició intermèdia entre els poders públics, els eclesíastics i els seculars.

L'Església institucional veu en les confraries un instrument de control i de propagació dels seus ideals, i ho porta a terme sobretot a través de la contrareforma i de la predicació dels dominics. Per altra banda, el vessant local i popular veu en les confraries la possibilitat de sociabilitat i de la unió col·lectiva (fet que propicia un sentiment identitari). Aquesta dicotomia marca aquestes institucions en tots els àmbits.

LA DEVOCIÓ

Com ja s'ha dit, en primer lloc les confraries s'ocupen del culte, i ho fan a través de dos vessants: un d'interior o privat, i un de públic o exterior,⁸ que en certa manera corresponen a la diferència entre creença i pràctica. El vessant interior és difícil de percebre; en canvi, el vessant públic es reconeix fàcilment, sobretot per les festivitats, les processons i els diversos tipus de celebracions. Les expressions privades se centrarien sobretot en el culte al si de la família i segurament en el vessant de les creences personals; en el cas del Roser, es tractaria del rés en família –com encara es duia a terme a les cases catalanes fa uns anys– o bé el rés individual. Les expressions públiques de les confraries són més fàcils de determinar, i estan formades per un corpus de diverses festivitats. Les més significatives són les processons, que serien els primers diumenges de mes en les confraries del Roser, les festivitats patronals, al maig o a l'octubre se celebraria la festa de la Mare de Déu del Roser, els banquets, les misses ordinàries i extraordinàries o els cants dels goigs, entre d'altres. A través de les confraries les devocions es formalitzen,⁹ ja que és la institució la que s'encarrega de procurar que els confreres participin en tots els actes relacionats amb aquest culte, en tant que s'estableixen unes normes i unes regles per tal que es duguin a terme.

LA SOCIABILITAT I LA IDENTITAT

Les confraries, però, sobrepassaven aquestes pràctiques religioses, tant les intimistes com les públiques, ja que també eren institucions de

⁸ W. Christian diferencia les actuacions de les confraries entre dues, una dedicada a les accions quotidianes, dedicada a les pràctiques diàries i les assistencials; i l'altre a les col·lectives, com ara les processons, els vots col·lectius o d'altres manifestacions. CHRISTIAN, W. 1991, *Religiosidad local en la España de Felipe II*. Madrid: Nerea, pàg. 69-70.

⁹ CHRISTIAN, W. 1991, pàg. 69.

sociabilitat.¹⁰ Les confraries i les obrieres eren, durant l'època moderna, les úniques institucions formals en què les persones s'associaven, amb el pretext de dur a terme una finalitat concreta, però que els permetia trobar-se periòdicament, establir contactes, defugir de la rutina i la quotidianitat laboral.¹¹ Eren un espai que volia ser neutral, on es podien tenir relacions individuals d'un a un, com a confreres –com a germans– i no com a individus amb rols determinats per la societat.¹² En les diverses definicions del terme confraria, s'accentua en molts casos la dimensió de comunitat, col·lectivitat i confraternitat de tots els membres participants de la confraria.

La vida col·lectiva en l'àmbit de la confraria (que és una extensió de la vida que es forma al voltant de la parròquia) crea un sentiment de comunitat,¹³ o bé, aquest sentiment de comunitat és l'entorn ideal per al funcionament de les confraries.¹⁴ Aquest sentiment, doncs, no és res més que un referent d'identitat. En varies de les definicions de *confraria* es

¹⁰ Sobretot destacar PUIGVERT i SOLÀ, JM. 2001; MANTECÓN MOVELLÁN. T.A. 1990; GREN-DI, E. 1976. «Le confraternite come fenomeno associativo e religioso». A: RUSSO, C. (ed.) *Società, chiesa e vita religiosa nell'Antico Régime*. Nàpols: Guida Editori, pàg. 115-185; GUTTON, J. P. 1984. «Confraternities, Curés, and Communities in Rural Areas of the Diocese of Lyon under the Ancien Régime». A: *Religion and Society in Early Modern Europe 1500-1800*. Londres: George Allen und Unwin, pàg. 202 – 211. Per una aproximació als segles XIX i XX vegeu: UCELAY-DA CAL, E. 1993. «Els espais de la sociabilitat: la parròquia, <els parroquians> i la qüestió de les clienteles». A: *L'Avenç*, núm. 171, pàg. 18-27.

¹¹ Moreno insisteix en el paper de les confraries com més enllà de les finalitats explícites que es postulen en les seves regles, i posa èmfasi en la socialització. En els casos històrics, és a dir, el que ens interessa en aquest cas, les confraries podien ser l'única associació formal que permetés la socialització entre individus.

¹² MORENO, I. 1999, *Las hermandades Andaluzas. Una aproximación desde la antropología*. 2a ed. Sevilla: Universidad de Sevilla. Colección de Bolsillo, núm. 24. 1974, pàg. 38. La confraria és un mitjà per desenvolupar la sociabilitat, en què es posen en contacte directament les personalitats dels participants i no els seus rols. La confraria ofereix un marc per aquesta sociabilitat, que alhora estableix i fa perdurables les relacions.

¹³ GUTTON, J. P. 1984. pàg. 202-203; l'autor creu que aquest sentiment de comunitat comença a molts llocs gràcies a les confraries.

¹⁴ MANTECÓN MOVELLÁN, T. A. 1990, pàg. 83. «Trento debía contar, no obstante, con la permanencia de manifestaciones de una tradición cultural preexistente, acuñada fruto del dinamismo interno y secular de las comunidades rurales: unas fórmulas de organización colectiva de la asistencia social, el ritual orientado a facilitar la aceptación de la muerte o las creencias populares en torno a los difuntos y su relación con los vivos [...]»

deixa entreveure el concepte de «comunitat ideal»¹⁵, és a dir, una cohesió social en aquestes associacions que diferien de la comunitat real. Aquesta comunitat ideal, la confraria, es presenta mitjançant una reafirmació simbòlica, com és el culte a una mateixa advocació, o en paraules de Mantecón Movellán, són l'expressió d'un «jo col·lectiu».¹⁶

Aquest aspecte es relaciona estretament amb les tasques d'integració simbòlica i de reproducció de la identitat, uns dels aspectes més interessants, segons el meu parer, de les confraries, que ajuda a entendre la importància i l'èxit d'aquestes associacions, i sobretot, la importància de les imatges com a símbols d'aquesta identitat.¹⁷ És un dels aspectes interessants perquè sintetitzen el concepte de *popular*, en tant que es tracta de la integració dels habitants d'una mateixa localitat en una unió comuna, amb una convivència extra quotidiana, unes normes i uns drets, i un símbol que els identifica, que correspon a la devoció a la divinitat de qui la confraria pren el nom. Els símbols es materialitzen en imatges, són referents visuals recognoscibles per als confreres, però també per als «no confreres»; símbols que es repeteixen i apareixen en moltes expressions de la confraria, des del retaule de la capella fins a les vares dels pabordes.

La identificació d'un col·lectiu es dona en primer lloc per la localització geogràfica (i, per tant, social i històrica): el fet de viure en una mateixa regió, compartir les mateixes tasques o realitzar la mateixa feina és allò que crea aquest sentiment d'identitat en un col·lectiu. Es poden delimitar diferents nivells d'identitat segons les regions geogràfiques i els nivells de comunicació entre els col·lectius d'aquestes àrees. El sentiment

¹⁵ FROESCHLE-CHOPARD, M.H. 1983. «L'évolution des pénitents en Provence Orientale. XVIIIe – XIXe siècles». *Revue d'histoire moderne et contemporaine* XXX, oct-dec, pàg. 623-629, defineix les confraries com a «comunitat ideal».

¹⁶ Vegeu MANTECÓN MOVELLÁN, TA. 1988. «El papel social de las cofradías tridentinas en Cantabria. Siglos XVIII al XIX». *Altamira. Revista de estudios montañoses*. Núm. 47, pàg. 240 i s.

¹⁷ El tema referent a la identitat i al nivell d'identificació ha estat tractat per diversos autors: AMELANG, J. 1993. «Instituciones no institucionales? Els fonaments de la identitat social a la Barcelona moderna». *Pedralbes, revista d'història moderna*, núm. 13 –II, pàg. 305-311. CHRISTIAN, W. 1978. *Religiosidad popular. Estudio antropológico de un valle español*. Madrid: Tecnos. MORENO, I. 1999. pàg. 43 i s; íbid. «Identidades y rituales». A: PRAT, J. [et alt.] *Antropología de los pueblos de España*, Madrid: Taurus, 1991, pàg. 601-36. BARRERA, A. 1985. *La dialéctica de la identidad en Cataluña. Un estudio de antropología social*. Madrid: CIS. En aquest cas el nivell d'identificació seria amb la parròquia i no amb la confraria.

d'identitat i pertinença és el que explica les relacions amb allò diví, i sobretot, els diferents nivells d'interrelacions que es donen entre els individus i/o col·lectius i les diferents manifestacions de la divinitat, ja sigui en forma de santuaris, imatges, devocions, vots, etc. Les imatges, sobretot, han esdevingut símbols d'aquesta identitat.¹⁸ Les confraries devocionals, potser a través de la parròquia o potser a través del veïnatge dels masos, també formen un nivell d'identitat identificable al qual es correspon un tipus de vivència religiosa.

LA CONTRAREFORMA I ELS DOMINICS: EL CONTROL DE LES CONFRARIES

La Contrareforma no deixa de ser un eix fonamental i transversal. El rerefons de la Reforma Catòlica és present en tots els àmbits de la vida i societat d'època moderna, i sobretot en la devoció i en el sistema de creences. Com ja s'ha dit, la Contrareforma juga un paper cabdal en la propagació i la configuració de les confraries devocionals. No hi ha cap investigador que negui que les confraries del Roser, i en extensió la devoció del Roser, no siguin fenòmens contrareformistes o tridentins.¹⁹ La Reforma Catòlica o la Contrareforma institueix unes noves bases per a l'Església que la transformen en una institució poderosa davant la societat moderna; la renovació espiritual i la configuració d'un nou concepte de cristiandat que afecta els valors, les pràctiques i l'organització interna. Dins del seu projecte, un dels objectius és unificar el culte per tal d'eradicar les devocions locals, mitjançant la devoció a Maria com una alternativa als sants locals,²⁰ alhora que potencien els cultes marians

¹⁸ CHRISTIAN, W. 1978. L'autor exposa al llarg de tot el llibre la correspondència entre el sentiment d'identitat a diferents nivells i les devocions, les relacions amb la divinitat dels diferents col·lectius. A partir d'aquesta teoria es pot entendre perfectament les vivències de la religió per part dels diversos membres de la societat. «*La cualidad o intensidad de la identidad de cualquier grupo determina el grado en que el santuario y la religión consiguen provocar con éxito una expresión de hermandad en el grupo. Por estas razones, el estudio de las identidades, y de las actividades que son su base, constituye una introducción fundamental al estudio de las actividades religiosas*», pàg. 28.

¹⁹ ALAVEDRA i BOSCH, J. 2004. «Les confraries modernes: sociabilitat de laics malgrat Trento». Treball de recerca, dir. M. Jiménez Sureda, UAB, pàg. 66. PUIGVERT i SOLÀ, JM. 2001. pàg. 169; KAMEN, H. 1998. *Canvi cultural a la societat del segle d'or. Catalunya i Castella, segles XVI – XVII*. Lleida: Pagès; MANTECÓN MOVELLÁN, TA. 1990.

²⁰ CHRISTIAN, W. 1989, pàg. 79, ús polític de l'Església de centrar-se en unes advocacions marianes concretes.

per reforçar les devocions qüestionades pel protestantisme.²¹ La Contrareforma propiciarà un tipus de devoció generalitzada i uniformitzadora, que es materialitza en la devoció pels cultes marians (tot i que en forma de diferents advocacions, com ara la mateixa Mare de Déu del Roser, o bé, entre d'altres, la Mare de Déu del Carme). La propagació dels cultes marians té la voluntat d'eradicar altres cultes considerats per l'Església de la Reforma com a localistes o fins i tot pagans. L'aposta pels cultes marians es dona perquè permet la generalització i unificació dels cultes, ja que la mare de Déu és única i accessible a tothom (a diferència de la gran diversitat de sants i santes que sovint són patrons d'un lloc determinat). L'Església veia en les confraries un instrument de control i alhora un mitjà de transmissió dels seus ideals, ja que eren associacions en què hi havia una gran implicació del poble, i per tant, es podia arribar a molta gent. Aquestes transmissions es materialitzen amb el favor de butlles i indulgències papals, les quals en van ser molt favorables les confraries del Roser.

L'orde de predicadors va tenir un paper primordial en la propagació de la devoció del Roser, la qual feren arribar a les ciutats i viles a través de dos camins: la predicació i la institucionalització de les confraries. L'Església veia, ja en l'època medieval, els ordes «com un exèrcit» al seu servei per la lluita contra les heretgies.²² En l'època moderna aquest exèrcit l'aprofita l'Església no per foragitar les heretgies, sinó per introduir els models de religiositat als feligresos.²³ Els dominics exerceixen un control directe a les confraries, per exemple, en l'assistència a les celebracions o a les misses, o en el vistiplau dels llibres d'inscrits en cada confraria de la diòcesi i, a més a més, per aquests serveis rebien sempre alguns ingressos per part de les confraries. A partir de l'aparició dels dominics al segle XIII, el culte del Roser va prenent forma fins a definir el seu caràcter en el segle XV quan es funden les primeres confraries

²¹ SOLÀ i COLOMER, X. 2005. *La reforma catòlica a la muntanya catalana a través de les visites pastorals: els bisbats de Girona i Vic (1587 – 1800)*. Tesi doctoral, dirigida per Joaquim Puigvert. Girona: Universitat de Girona. pàg. 729-730.

²² PLADEVALL, A.; CATALÀ ROCA, F. 1974. *Els monestirs catalans*. Barcelona: Destino, pàg. 22.

²³ MANTECÓN MOVELLÁN, T.A. 1990, pàg. 37 i s.

del Roser. La primera confraria del Roser s'instituï a Colònia el 1475 de les mans d'un frare predicador, Alain de la Rupe.²⁴ Aquest predicador configura la devoció a partir dels sermons, l'apologia de la Verge, i la divisió del rosari en tres parts diferenciades (els tres tipus de misteris) i amb aquests elements instaura la confraria.²⁵ A Catalunya la primera confraria fou fundada a Barcelona, a finals del segle xv, al convent dels dominics de Santa Caterina, i a partir d'aquesta fundació sorgeixen altres confraries a la resta del Principat.²⁶ Una data referent per la fundació de les confraries del Roser és el 7 d'octubre de 1571, moment en què es guanya la Batalla de Lepant. Es creu que aquesta batalla es guanyà gràcies a la intercessió de la Mare de Déu del Roser, ja que era un moment en què les confraries del Roser sortien en processó (com és habitual cada primer diumenge de mes). Aquesta interpretació fou un pretext per donar empenta a aquest culte, i es va traslladar la data de la Mare de Déu del Roser del 25 de març al 7 d'octubre, i es va declarar dia del Roser «en tot lo món». El 1571 el Papa era Pius v, papa dominic.

Així doncs, les confraries són associacions de persones que propaguen un culte, en l'àmbit més íntim però sobretot en l'àmbit col·lectiu; són associacions que permeten interrelacions entre les persones, creant nuclis de sociabilitat; són associacions lúdiques per la part més festiva i d'organització de celebracions. Des de la institució de l'Església són una manera de controlar els feligresos, de dirigir la religiositat, d'aconseguir introduir certes pràctiques (com ara la confessió i la comunió), i per tant, les confraries, de la mateixa manera que les parròquies, estan en un pla mitjà entre la institucionalització de la religió, i les vivències de la religió local.

²⁴ TAIX, J. 1597, *Llibre dels miracles de Nostra Senyora del Roser*. Barcelona: estampat a casa de Sebastià Comelles, fol. 11. també anomenat Alan de la Roche per altres fonts. SERRA i BOLDÚ, V. 1925, pàg. 19. BAVIERA, S. «*Simbologia del rosario*». A: *La Candida Rosa. Il Rosario nell'arte centese ed emiliana dal XVI al XVIII secolo*. Bolonya: Nuova Alfa Editoriale, 1988, pàg. 26-27.

²⁵ SERRA i BOLDÚ, V. 1925. pàg. 19 – 22, transcripció del manifest que suposadament realitza Alain de la Rupe.

²⁶ SERRA i BOLDÚ, V. 1925, pàg. 27. Es va conservar el segon llibre de la confraria que començava el 1489.

LA DEVOCIÓ DEL ROSER

Els testimonis de la devoció del Roser són variats, entre ells es poden comptar les capelles, els retaules, les imatges, els goigs, les estampes, i d'entre tots cal destacar les confraries. La confraria és en certa manera el marc i l'escenari en el qual participen tots aquests testimonis i esdevé un element imprescindible per la mateixa devoció; aquesta recolza tant sobre la confraria, que sembla que devoció i confraria siguin la mateixa cosa. Aquest vessant seria el que correspon a la devoció col·lectiva i pública, ja que el vessant intimista i particular de la devoció es dona, doncs, en l'àmbit individual i, sobretot, familiar; però malgrat aquest vessant individual, és també una pràctica instaurada a través de les confraries.

La confraria, és doncs, un canalitzador d'aquesta devoció, tant per a la propagació del culte, com per al control de les pràctiques; és la via per la qual la devoció s'estén i arriba a la gent. Per això, quan es parla de la Mare de Déu del Roser, és fàcil i lícit traçar un paral·lelisme amb les confraries de la mateixa advocació.

La devoció del Roser, sense la qual no es pot entendre el perquè de les confraries del Roser, es caracteritza per ésser una unió d'elements devocionals, que units componen la figura de la Mare de Déu del Roser. En aquest complex entren en joc tres elements: el psaltiri o rosari, la Mare de Déu, i les roses. El psaltiri o rosari, a més de ser l'instrument format per boles per comptar les oracions, és també el rés d'aquestes oracions, en aquest cas, 150 avemaries i 10 parenostres.²⁷ El rés del rosari va acompanyat de la contemplació dels misteris de la Mare de Déu, que són també els misteris de Crist, fet que accentua la importància de l'oració, ja que es tenen presents els dos personatges més transcendents de tot el corpus de creences catòliques. Així doncs, en segon lloc, la mare de Déu del Roser és una advocació concreta de la Verge, per tant, s'ha de contextualitzar dins de l'auge de les devocions marianes. Per acabar, la rosa o el roser apareix en forma de flor. La simbologia teològica, el naixement de Crist,

²⁷ El rés del rosari, provinent dels 150 salms de David, és una pràctica antiga i l'originària de la devoció. Segons J. Taix, la contemplació dels misteris s'inicia amb els apòstols que viuen en directe la vida de Crist i, a partir d'aquí, l'oració i la contemplació es propaguen al llarg del temps, tot i que en poca intensitat fins que no es recupera la tradició a través dels dominics. TAIJ, J. 1597, fol. 8v i s. Traça tota la història del rosari.

el «floriment de la joia», s'equipara amb la rosa, com s'associa també a la fertilitat de la Verge i a la Mare Terra.²⁸

ELS OBJECTES DEVOTS

Com ja s'ha vist, el nombre de confraries dins del territori de la diòcesi de Girona és considerablement elevat, en proporció a les parròquies de la regió. En el cas dels retaules del Roser, el nombre de referències que es tenen no és tan elevat com el de les confraries, fet que es pot deure o bé a una falta de documentació, o bé realment pot mostrar que no totes les confraries del Roser encarregaven un retaule per a la seva capella. En total es tenen notícies de l'existència de vuitanta retaules (entre aquests tabernacles i imatges), i en tota la diòcesi se'n conserven vuit, alguns dels quals només en part.²⁹

La institució d'una confraria necessita uns requisits previs, sobretot un lloc. La gran majoria de les vegades, les confraries s'estableixen a la parròquia, lloc on tenen la seu física i alhora espiritual. A més d'instituir-se a la parròquia (tot i que també pot formar-se en una sufragània, o en una capella associada a un mas o castell), necessita un lloc determinat, un lloc sagrat i localitzat, que serveixi de referent per a tots els confreres; és també un lloc de comunicació i convergència amb la divinitat: aquest lloc és la capella. En aquesta capella es necessita un altar des d'on se celebren les misses els dies assenyalats, on s'acaben i es comencen les processons, on es canten els goigs a la Verge. I en aquest espai sagrat, la Mare de Déu hi és present en forma de símbol, materialitzada en una imatge, i en molts casos, en un retaule. Les actes de fundació fan referència explícita al lloc d'instauració de la confraria, i tenir una capella és indispensable per instaurar una confraria: «*Concedeix fundar, instituyr y atorgarnos en dita nostra present iglesia parrochial [...] en lo altar sots invocatio y títol de Nostra Señora del Roser en la capella novament construyda y edificada en dita iglesia, la sancta confraternitat [...] de Nostra Senyora del Roser.*»³⁰

²⁸ Sobre la simbologia del rosari: BAVIERA, S. 1988, pàg. 15-32. L'autor assenyalava tot d'elements relacionats amb la rosa: la flor, la rosa creu, la roseta, la corona de roses, el psaltiri, i també la relació que té amb la devoció popular.

²⁹ Per les notes detallades dels retaules i diverses obres, vegeu el treball de recerca de doctorat esmentat en la primer nota introductòria (s'ha decidit ometre les referències en tant que la informació és exhaustiva).

³⁰ Ordinacions de la confraria del Roser de les Planes, publicades en el programa de les festes del mateix lloc, i també a SOLÀ i COLOMER, X. 2005. Pàg. 140.

Aquest fet no significa que no es fundessin confraries sense l'existència, primer, d'una capella: es podien formar però no instituir, així, pot ser que primer existís la confraria i després la capella, tot i que quan s'institucionalitzava, calia que hi hagués una capella, com és el cas d'Ullastret.³¹ El fet de tenir la capella com a espai de culte porta necessàriament a establir un lloc sagrat i, per tant, decorós, net i apropiat per a la Verge, a qui està destinat l'espai. Entre aquestes necessitats hi ha la de glorificar i ressaltar l'altar, per tant, hi ha una possibilitat probable que es basteixi la capella amb un retaule. No es pot dir que l'existència d'una capella i un altar suposi estrictament la construcció d'un retaule, ja que l'exaltació de l'altar es pot realitzar també a través d'altres mitjans, però segurament a totes les capelles hi havia una imatge de la Verge a la qual es transmetia el culte. Tot i així, no es pot establir una cadena de relacions senzilla, entre confraria i retaule. Hi ha casos en què no hi ha confraria, però sí que hi ha retaule, normalment encarregat per l'obreria i la universitat, i potser per algun particular. Per tant, el retaule, més que considerar-se com una obra d'art per si sola, era un objecte indispensable –quasi sempre– per a la configuració de la capella i per bastir el lloc sagrat. Les confraries del Roser proporcionaven altres objectes artístics a banda dels retaules, entre els quals cal destacar les imatges processionals, però també objectes litúrgics d'argenteria, o bé guardamassils,³² bacins, plats, estendards, cadiretes i domassos.³³ Les confraries necessiten crear la seva escenografia a tots els espais i en tots els moments i, per tant, és imprescindible tenir tot un equip d'objectes devots o objectes litúrgics que acompanyin tots els rituals.

³¹ En algunes llicències dels registres de lletres es veu clarament aquest procés: primer es funda la capella (i juntament amb el retaule en alguns casos) i després s'instaura la confraria. És el cas, per exemple, de Pontós (el 1636 es fa el retaule; i el 1638, la confraria) i Vilanna, (el 1634, capella i retaule; el 1636, institució de la confraria).

³² Com el guardamassil d'Adri, amb la imatge de la Verge del Roser amb el nen, envoltada per un rosari. Fotografia publicada a MARQUÈS CASANOVAS, J. 1988. *Canet d'Adri*. Girona: Ajuntament de Canet d'Adri, pàg. 118.

³³ GORZELIK, J. «The post-tridentine Rosary devotion and its artistic setting». *Art, ritual, religions. Proceedings of the Fifth Joint Conference of Art Historians from Britain and Poland, Warsaw, 7th-9th June 2000*. Institut of Art of the Polish Academy, 2003, pàg. 81. No és un treball excepcional, però destaca la diversitat d'objectes artístics que podien arribar a encarregar les confraries del Roser, en aquest cas sobretot de països com ara Alemanya i Polònia.

El retaule o les imatges del Roser, situades a les capelles de les confraries, tenen, també com les mateixes confraries, un paper interessant tant per part l'Església com per part de la localitat. L'Església de la Reforma veu en el retaule un vehicle pedagògic, un instrument modèlic i també de devoció. Així, en els preceptes del Concili de Trento,³⁴ com també en els llibres de visites pastorals³⁵ o en algunes de les actes d'instituïció de les confraries, es poden veure els interessos de l'Església per apostar per un tipus de representacions artístiques en les quals, per exemple, no s'hi presentin nus o escenes paganes o apòcrifes, sempre tenint cura de la bona presència (el *decorum* i la pulcritud).

Per altra banda, els feligresos veuen en els objectes artístics una manera d'ostentació envers altres parròquies o altres confraries, que provocaven sovint pugnes entre diverses associacions. També suposa un vincle identitari del col·lectiu, ja que la imatge s'alça com a l'únic element material en què es pot evocar tot aquest sentiment, i és també un símbol, recognoscible i reconegut. La tradició cristiana relaciona la devoció amb les imatges, i la relació personal i íntima entre l'ésser humà i Déu es materialitza a través d'una imatge. A més a més d'actuar com a mitjancera de la devoció, es necessita un tipus de vincle material, i un símbol de la devoció, que és alhora símbol de la comunitat que venera l'advocació, en aquest cas, esdevé el símbol de la confraria del Roser, en el sentit que pot tenir una bandera per una nació.³⁶ I per acabar, és també una necessitat d'embellir el propi lloc de culte. L'interès per part de la població per embellir els seus espais sagrats es fa present en un buidat del registre de lletres, en les llicències que el bisbe atorga a diverses peticions dels habi-

³⁴ Em refereixo, sobretot, al decret sobre les imatges: SECT, xxv sessió, decret sobre «La invocació, veneració y relíquies dels sants i les imatges sagrades». Pel poder i l'interès que té l'Església en el control de les imatges vegeu també: MURLÀ i GIRALT, J. 1980. «Notícia d'un document del bisbe Josep de Taberner i d'Ardena». *Actes dels Amics de Besalú. IV Assemblea d'estudis del seu comptat*. Vol 1. pàg. 163-194.

³⁵ Vegeu, per exemple, PUIGVERT i SOLÀ, J.M. 2001, pàg. 128 i s. SOLÀ i COLOMER, X. 2005, pàg. 276 i s.

³⁶ Les imatges condensen el poder sagrat, són la icona, o el que Prat anomena la «condensació simbòlica», en tant que en una imatge s'uneixen les forces sobrenaturals, i els sentiments d'identificació vers una devoció concreta. PRAT, J. 1989. «Los santuarios marianos en Cataluña: una aproximación desde la etnografía» a: SANTALÓ, C.; BUXÓ, M.J.; RODRÍGUEZ, S. *Religiosidad Popular, III. Romerías, hermandades y santuarios*. Barcelona: Anthropos, pàg. 242.

tants. En molts casos es tracta de llicències relacionades amb el pagament d'un retaule, per exemple, llicència de pescar els diumenges per pagar el retaule o de les llicències per vendre alguns ciris per al mateix fi.³⁷ Per a les dues bandes les obres d'art són objectes necessaris, més enllà de la seva utilitat com a objectes litúrgics o devocionals, formen part de les pugnes i del mateix caràcter dicotòmic de les confraries.

LA CAPELLA DE LA CONFRARIA DEL ROSER D'ULLASTRET

A la parròquia d'Ullastret s'institucionalitza la confraria del Roser el 1599. Tot i així, anys abans de la fundació comencen els preparatius per avituallar la parròquia, en tant que es converteixi en un lloc adequat per a la confraria. En primer lloc, cal construir una capella dins de la parròquia; en segon lloc, cal encarregar un retaule, la seva realització escultòrica i seguidament la seva dauradura i policromia. En el llibre de comptes de la confraria es pot seguir clarament aquest procés, en la qual s'escriuen els pactes que la confraria té amb els mestres de cases, escultors i pintors per a la realització de la capella, els retaules i la seva policromia respectivament. Aquest capítol de la història de la confraria d'Ullastret es pot dibuixar gràcies al llibre de confraria. En el llibre de confreres s'explica que la confraria és instituïda el 1599.³⁸ Semblaria, doncs, que aquest és el tret de sortida de la confraria, però en el mateix llibre es pot veure el procés que se segueix a dins de la parròquia i de la mateixa confraria per a la institucionalització de la confraria. Sis anys abans d'aquesta data, el 26 de desembre de 1593, els «jurats i protectors de la confraria del Roser d'Ullastret» encarreguen a Bartolomeu Morató,³⁹ arquitecte de la Bisbal, la construcció de la capella –o, millor, les reformes de l'església per adequar una capella– del Roser a l'església de Sant Pere del Castell d'Ullastret. Per

³⁷ Entre els molts exemples: ADG, Registre de lletres, U-318, f 111v. Llicència a Palamós de pescar per pagar la pintura del retaule del Roser, 18 d'octubre de 1614. ADG, Registre de lletres, U-225, f 137. Llicència a Palafrugell de vendre el ciri de les dones per fer retaule del Roser, 1 abril de 1620. ADG, Registre de lletres, U-318, f 183v. Llicència de vendre ciri a Campllong per pagar el retaule del Roser, 17 desembre de 1613. ADG, Registre de lletres, U-261, f 233v. Llicència a Salitja de vendre cinc ciris per daurar el retaule del Roser, 19 maig de 1667.

³⁸ ADG, Parròquia d'Ullastret, llibre de confraria del Roser, 1599-1638, s.f. Instituïda per Miquel Font, de l'orde de predicadors, el 14 d'abril de 1599.

³⁹ Potser procedent de la nissaga dels Morató, mestres de cases.

la realització de l'obra, inclosa la clau de volta amb la imatge de la Verge del Roser, li pagaran un total de 60 lliures i també aportaran les pedres i el material que necessiti.⁴⁰ Durant el pròxim any el picapedrer rebrà la paga estipulada en fragments, com s'escriu en el llibre de confraria.⁴¹ La capella deuria estar acabada ràpidament, ja que el 18 de gener de 1595 el pintor Tomàs Espinosa confessa haver rebut el pagament per pintar la figura de la clau de volta.⁴²

Després de tenir un espai adequat per bastir l'altar, la confraria també creu que és necessari un retaule,⁴³ encarregat a Pere Perdigó, que aleshores constava com a habitant de Vulpellac, el 12 de desembre de 1594.⁴⁴ El que es conserva no és ben bé un contracte de realització, tot i que s'hi assembla molt: s'escriuen els pactes i les condicions entre els pabordes i el mestre, però no està escrit ni supervisat per un notari, sinó pel prevere i sagristà. El retaule s'estipula pel preu de 70 lliures barcelonenes, i es diu al fuster que ha de seguir la traça que els «*protectors tenen en la caixa*», juntament amb el mateix llibre de confraria. Tot i això, s'introdueixen alguns canvis en la traça, per exemple, a la part alta del retaule, en lloc d'haver-hi una figura de Sant Josep, cal que hi hagi una figura de Déu pare i de l'Esperit Sant. A més a més d'aquest canvi, es detalla en el contracte l'existència de tres figures, en aquest cas fetes de fusta de xiprer, a diferència de l'ús de fusta d'àlber per a la resta del retaule, les tres figures han de representar la Mare de Déu del Roser, sant Roc i sant Sebastià, ambdós protectors de la pesta. El pagament del retaule es divideix en tres pagues: una en el mateix dia d'aquest pacte, la segona el mes de maig, i la tercera i última el dia de Tots Sants. L'últim pagament, en realitat, es realitzarà el maig de 1596, quan el fuster es declara «*content i*

⁴⁰ Vegeu apèndix núm. 1.

⁴¹ Vegeu apèndixs núm. 2, 3, 4, 5 i 6.

⁴² Vegeu apèndix núm. 7.

⁴³ Vegeu apèndix núm. 8.

⁴⁴ Sobre els Perdigó vegeu SANTAMARIA COLOMER, D. 1990. «*Pere Perdigó, escultor de Vulpellac (1559-1639)*». *Estudis del Baix Empordà* núm. 9, pàg. 144-145. Destaca que a la parròquia de Vulpellac hi ha registrats una família de fusters i escultors dels segles XVI i XVII. Vegeu SERNA, E.; SOLER, S. 2004, «*Noves dades sobre els Perdigó, escultors baix empordanesos dels segles XVI – XVII*». *Estudis del Baix Empordà*. núm. 23, pàg. 45-52, dades sobre la nissaga dels Perdigó i transcripció de contractes.

felis», després d'haver rebut tres pagaments diferents, no exactament en els temps establerts.⁴⁵

En el mateix llibre de confraria apareix un sol rebut del pintor i daurador Rafel Andreu, en què declara haver rebut 21 lliures per la dauradura i la pintura del retaule del Roser.⁴⁶ A diferència de la resta de rebuts d'aquest llibre, aquest està escrit per un notari: Antoni Selgas. El fet que aparegués el nom del notari donava peu a estirar un fil cap a la seva notaria, en tant que podria haver-se realitzat el contracte de dauradura a la seva notaria. Malauradament, no s'ha trobat cap relació d'aquest contracte.⁴⁷

Encara que no es conservi una traça on explícita com havia de ser el retaule, podria ser que es tractés d'un retaule amb aquestes tres figures i sense cap escena historiada, sobretot si es tenen en compte els preus tant de la realització com de la pintura i dauradura. A més a més, no es fa absolutament cap referència a un camp pla o a una història de la Verge, fet que remarca un xic més aquesta hipòtesi.

Per acabar, apareix un full solt entre les pàgines del llibre de confraria en què hi ha un pagament de 15 lliures per la dauradura del retaule del Roser, en poder de Pere Pau Romaguera,⁴⁸ el 14 d'agost de 1766. Segurament fa referència a un nou retaule, però també deuria ésser modest com el primer, pel preu que es paga per la dauradura. El cas d'Ullastret, segurament excepcional, permet ampliar el corpus de fonts complementàries a l'estudi de la història de l'art. Tant en els llibres de confraries com en els llibres de comptes, apareixen petites pistes de les obres que s'encarregaven, i en algun cas –com en aquest– crec que la informació és excepcional. A més a més de reivindicar

⁴⁵ Vegeu apèndixs núm. 9, 10, 11 i 12.

⁴⁶ Vegeu apèndix núm. 13. Aquest pintor de Girona rep l'encàrrec de daurar el retaule del Roser d'Agullana el 1600, juntament amb el pintor Francesc Borgonyó, procedent de Castelló. SERNA i COBA, E.; SERRA i PERALS, J. 2000, «Documents per a la història de l'art altempordanesa (1595-1618)». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Núm. 33, pàg. 196. Sobre l'artífex: RÀFOLS, J. R. *Diccionario de artistas de Cataluña, Valencia y Baleares*. Barcelona: Edicions Catalanes. vol. I. pàg. 40, el considera mestre de Vic.

⁴⁷ AHG, Notaria d'Ullastret, Notari Antoni Salgas, llibres 111-112, 104-105. En el buidat d'aquests llibres no s'ha trobat cap informació relacionada.

⁴⁸ RÀFOLS, J. R. 1980, vol. IV, pàg. 1076. Documenta un Pau Romaguera, mestre daurador de Vic, que el 1757 treballa amb Joaquim Piras en la dauradura del monument de Setmana Santa de Santa Teresa de Vic.

aquesta font d'estudi, crec que és imprescindible una reflexió en el paper dels rectors o priors de confraria; posem per cas que els pactes entre el fuster Pere Perdigó i els pabordes de la confraria només estan escrits en el llibre de confraria, aleshores el rector –en aquest cas el que firma–, tindria el rol de jutge i autoritat, i el document pactat dins els termes de la parròquia tindria un pes igual que el que es pot assolir anant a cal notari. I per acabar, cal destacar el procés al qual se sotmet la confraria abans de ser institucionalitzada; en tots els casos, abans de la data oficial de 1599, apareix com una institució en ple funcionament, amb els càrrecs repartits, fins i tot amb el mateix llibre de confraria tan exigít per les ordinacions.

APÈNDIX

Documents del llibre de confraria de la parròquia de sant Pere d'Ullastret.
ADG, Parròquia d'Ullastret, Llibre de confraria, 1599-1638. s.f.

APÈNDIX 1

Contracte per fer la capella del Roser, entre els jurats i els protectors de la confraria del Roser i el Mestre Morató, 1593.

«Es estat pactat entre los jurats y protectos de la confraria del Roser de Ullastret, Sors Baldiri Silvestra, Fransecsch Stany de las Heras y Pera Foga, jurats lo any present, y lo venerable sr. Antich Morer, sacristà, Baldiri Silvestra y Hyeronim Guin, protectors de la confraria del Roser; y entre mestre Morató, architecta de la Bisbal, com lo dia de Sanct Steva del present any; los demunt dits li donaren a fer la capella del Roser en los pactes següents: y son que dit mestre Morató se empren de fer la capella del modo següent.

Primo tindria seta palms de huberta y desaset, si podra, dalt. Lo arch vint ab lo cordo de dita huberta, y de fondo la paret forana de dita capella un graho de pedra picada, y las canteras de la boca dita capella de pedra picada xemfranada y l'arch de pedra picada y xemfranada ab una clau de pedra piçada, ab una imatge de Nostra Senyora, y la volta del demes de la capella de pedra borda en huyda y carreyada de tinta y coçuberta y enrajolada conforma demanara dita capella. Per esta obra se obligan los demunt dits a bestroure y aportar tot lo que (paper menjat) menester en dita obra, y portaro al peu de aquella. És veritat que dit Morató ha de trancar la pedra que se ha de picar, y per la volta, la qual també li han de portar a peu de obra. I per preu de dita obra dona a dit mestre Morató sexanta lliuras barceloneses, y son del modo següent, so es, que ara de present li donaran vuit lliuras per paga y senyal y deu lliuras li donaran quan comensara de trancar la pedra. Y vint quan haura acabada de picar la pedra y tot lo compriment quan aura acabada dita capella, y dit mestre Morató se empren de haver feta dita capella per tot lo mes de juny mes prop venint

Sonch servit y pactat lo present contracta lo dia de Sanct Steva de nadal del any 1593, per mans de m. Montserrat Vila prevera de servint la sacristia de Ullastret.»

APÈNDIX 2

Rebut de pagament de vuit lliures dels protectors de la confraria a Bartolomeu Morató, 26 de desembre de 1593.

«Jo, Bartholomeu Morató, picapedrer de la Bisbal, comtes y en dit nom regonech haver rebudas huit lliuras, dic 8 ll, de Hyeronim Guinh y Baldiri Silvestra, protectors de la confraria de Nostra Senyora de Roser, les quals son en disminusio de aqueles sexanta lliuras, les quals me teniu promesas per fer la capella del Roser. Y pus esta la veritat de voluntat mia fas fer lo present albara per mans de m^o Vila preborda vuy dia de Sanct Steva de Nadal del any 1593.»

APÈNDIX 3

Rebut de sis lliures, 30 d'abril de 1594.

«Jo, Bartomeu Morató, picapedrer de la Bisbal, comtes y en dit nom reconech haver rebudas sis lliuras, 6 ll, de Geronim Grinh y Baldiri Silvestra, protectors de la confraria de Nostra Senyora del Roser, les quals son el desminucio de aquellas sexanta lliuras, dic 60 ll., les quals me teniu promés per fer la capella del Roser. Y pus esta la veritat les tinc rebudas voluntat mia fas fer lo present per mans de Joan Morera procurador al 30 de Abril de 1594.»

APÈNDIX 4

Rebut de 15 lliures i 2 sous, 12 de juny de 1594

«Jo, Bartomeu Morató, picapedrer de la Bisbal, confes haver rebut de vosaltros Geronim Giuhn y Baldiri Silvestra, any present protectors de la confraria de Nostra Senyora del Roser, 15 ll i 2 sous, los quals son de tots els comtas partits de pa del basi y de blat, i de otras diners me saran donats fins el 12 de juny. Y que per aixi la veritat jo dit Morato de grat y de conveniment meu confesas lo present albera escrit y mans de mossen Bernat vila prevere, 12 de juny de 1594

Jo ~~confes~~ Bartomeu Morato confes aquer ver lo de suscrit.»

APÈNDIX 5

Rebut de pagament de 10 lliures, 21 de juny de 1594.

«Jo, Barthomeu Morató, picapedrer de la Bisbal confes i en dit nom reconech haver rebudas deu lliuras, dic 10 ll, de vos Llorens Stany de Ullastret, altri dels protectors de la confraria del Roser, les quals deu lliures son en disminutio de aquellas sexanta lliuras las quals son a mi promesas per fer la capella del Roser. Y pus es la veritat fas fer el present albara per mans de mossen Montserrat Vila prevera vuy als 21 de juny de 1594.

Jo Bartomeu Morató confes el damunt dit.»

APÈNDIX 6

Rebut de pagament, 9 lliures i 15 sous, 4 de setembre de 1594.

«Jo, Bartomeu Morató, confes haver rebudas nou lliuras y quinza sous de vos, Llorens Stany, protector del Roser les quals son en disminutio de les sexanta lliuras. Y pus es la veritat fas fer lo present albara de mans de Montserrat Vila prevera a 4 de setem-bra de 1594.»

APÈNDIX 7

Rebut de pagament a Tomàs Espinosa per pintura de la clau de volta. 18 de gener de 1595.

«Jo, Tomàs Espinosa, pintor, tinc rebut de los senyors de obres de Nostra senyora del Roser quaranta y quatra sous. I son en paga i per a de tres ducados que me donan de pintar la clau de la capella. Mes son rebut quatorse rales son a compliment de tres ducados del preu fet de pintar la clau i es compliment... comtas bui a disbuït de janer de 1595.»

APÈNDIX 8

Pactes sobre la realització del retaule del Roser, entre Pere Perdigó i els protectors de la confraria del Roser, 12 de desembre de 1594.

«Memoria far com vuy que comtam als 12 de desembre del anys 94, es asort donat a preu dit a fer lo retaula del altar de la capella de Nostra Senyora del Roser, lo qual es estat donat a preu fet per los protectors de la confraria de Nostra Senyora del Roser a Pere Perdigó, habitant en Vulpallac, ~~ab los pactas següents~~ lo qual preu fet es estat donat a fer al dir Perdigó de consentiment y voluntat dels protectors y obrers de dita confraria, y dels jurats de dita villa de Ullastret y de consentiment de tot lo pobla ab los pactas y obligacions següents.

Primo que haia de fer dit retaula ab la forma comforma largament es en lo paper de la trassa, lo quals dits protectors tenen en dita caxa, y que en lo retaula alt en lo lloc del Santo Josep mes alta haia de fer un Sant Spirit, ab un deu lo para al mig. Segonament que lo retaula lo haia de fer de fusta de abra blanch.

Tertio que en dit retaula haia de fer tres imagens de bulto de fusta de xipres, so es, ass[aber] (full menjat) Nostra senyora ab lo atribut ordinaris, un sanct Roch y un san Sebastia també de bulto ab lo atribut conforma lo retaula (full menjat)...portar, y que fossin tots de xipres, lo qual promet de haver fet ... tot lo mes de max mes proxim, qui era de any is 94. Lo qual retaula promet de fer ab altra que ablos costos sia de ... de la ...fusta, y en lo que en dit retaula sera manester y lo preu de dita obra es setanta lliuras per tot, las quals se prometen de pagar al dit mestre Pere Perdigó ab las pagas següents: primo, que ara present li donen tot lo que ... del pes del baci, a rao de 19 lliures ... de segona paga li donaran a dit mestra lo mes de matx, y la tercera paga sera que tot Sants, y ab pacta que per compliment de dit retaula que aura de fer un crist de dos plams de forma compres en lo preu ab las ditas 70 ll. Y que es aixi la veritat nestem fer lo present ... de voluntat y consentiment de las dites parts escrit de part de consentiment nostra per mans de M^o Bernat riba prevere y sacrista de dita esglesia als 12 de dit any.»

APÈNDIX 9

Rebut de pagament a Pere Perdigó de 23 lliures, 22 de desembre de 1594.

«Jo, Pere Perdigó, fuster del cas de Vulpellac, confès aver rebut dels pabordes de la confraria de nostra senyora del Roser del castell de Ullastret, so es aseber, la vinquities y mitj, 23 ll 9 onses, de lo qual suma 32 ll... de lo qual promet a rao 19 ll per.... y per lo ver nestat lo present de ma mia propia, vuy 22 de desembre de 1594.»

APÈNDIX 10

Rebut de pagament a Pere Perdigó, 15 lliures. 16 d'agost de 1595.

«Jo, Pere Perdigó, fuster de la Bisbal, confes en haver rebut de vosaltres Francesch Estany i Pere Foga, l'any present protectors de la confraria del Roser, quinza lliuras les quals son en y en disminucio del que mes son de pagar del preu fet del retaula de la dita capella del Roser, me tenen dat ~~a preu fet~~ a fer, y perque es axi la veritat buy se .. de fer lo present albara escrit per mans de m^o Riba vuy al 16 de agost de 1595.

Jo Pere Perdigó damun dit confes esser ver tot dit, dit vuy dia y any.»

APÈNDIX 11

Rebut de pagament a Pere Perdigó de 12 lliures i 5 sous. 10 de desembre de 1595.

«Jo, Pere Perdigó, fuster de la Bisbal, confes haver rebut de vosaltres, so es, senyors jurats i protectors de la confraria del Roser, 12 ll 5 sous, de mes los quals son en desminucio de la darrera paga que mauran a deure, la qual era axi per tots Sants y que es axi la veritat ... fas fer el present albara, escrit per mans de m^o Vila de consentiment y lo Bernat, seria vuy al 10 de desembre de lany 1595 y sestan a deure 7 ll. y tenen y aguda y rebuda la .. acceptat lo ditas

Jo Pere Perdigó confes aver rebut lo demunt dit y fes fet ma voluntat vuy dia y ay.»

APÈNDIX 12

Albarà de l'últim pagament a Pere Perdigó. 17 de maig de 1596.

«Jo, Pere Perdigó, estic content i felis fet de vosaltres susdits y per so fas lo albara ... so es m^o Barnat Ribes, rector, y Francesch Estany, prevere, lo present any protectors de dita confraria, y vull que dit acte sia... y lineat de consentiment y voluntat mia. Vuy als 17 de maxs a 1596.»

APÈNDIX 13

Rebut de pagament a Rafel Andreu per la pintura i dauradura del retaule del Roser, 12 de juliol de 1598.

«Jo, Rafel Andreu, pintor, habitant en la Bisbal, tinch rebudes vint y huna lliuras a mans dels hobrers, so es Anthony Martorell y los altres anomenats, xxi ll. son a son comte y pintar y dorar lo retaula de nostra senyora del Roser, conforme esta capitulat a mi Anthony Salges, notari pubhlic, y son a descarrec de tot lo comte sobre dit, los quals dits obrers del any present se abien encarregat y la veritat tinch rebudes les sobredites so se fa lo present albara de ma mia propia, vuy al 12 de juliol de 1598 y resten a apagar nou lliuras.»

APÈNDIX 14

Rebut de pagament per la dauradura del retaule del Roser, per Pere Pau Romagosa, 14 d'agost de 1766

Full solt enmig del llibre.

«Confesso lo infraescrit, aber rebut Rt. Sacrista de Ullastret la suma de 15 lliuras barcelonesas 15 ll, a son comta de major quantitat me ha de donar per los treballs de

*dorar lo retaula de nostra senyora del Roser de dita parroquia los quals 15 ll. me entra-
ga a mans del Joan Mino pages també de Ullastret Bisbal y Agost a 14 de 1766.*

Pere Pau Romaguera, daurador.»

* Aquest article és part i síntesi del treball de recerca de doctorat *Les confraries del Roser a la Diòcesi de Girona en època moderna: devoció i objectes devots*, dirigida pel Dr. Bonaventura Bassegoda i Hugas, llegida al departament d'art de la Universitat Autònoma de Barcelona el novembre del 2006. Aquest treball ha gaudit de l'ajuda d'una beca predoctoral de Formació de Personal Investigador (FPI) (BES 2004-4509) concedida pel Ministeri d'Educació i Ciència dins del projecte d'investigació d'art modern (BHA2003-09140-C02-02) del departament d'art de la Universitat Autònoma de Barcelona.

BIBLIOGRAFIA I FONTS

- ADG, Parròquia d'Ullastret, Llibre de confraria del Roser, comptes, 1599 – 1638.
- AHG, Notaria d'Ullastret, Notari Antoni Salgas, llibres 111-112, 104.
- ADG, Registre de lletres episcopals.
- ALAVEDRA i BOSCH, J. 2004. *Les confraries modernes: sociabilitat de laics malgrat Trento*. Treball de Recerca, dir. M. Jiménez Sureda, UAB.
- AMELANG, J. 1993. «*Institucions no institucionals? Els fonaments de la identitat social a la Barcelona moderna*». *Pedralbes, Revista d'història moderna*, núm. 13 –II, pàg. 305-311.
- BARRERA, A. 1985. *La dialéctica de la identidad en Cataluña. Un estudio de antropología social*. Madrid: CIS.
- BAVIERA, S. 1988. «*Simbologia del rosario*». A: *La Candida Rosa. Il Rosario nell'arte centese ed emiliana dal XVI al XVIII secolo*. Bologna: Nuova Alfa Editoriale, pàg. 15-32.
- BOSCH, J. 1990. *Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII*. Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa.
- CAPDEVILA i WERNING, C. 2006. *Les confraries del Roser a la diòcesi de Girona en època moderna: devoció i objectes devots*. Treball de recerca de doctorat, dirigit per Dr. B. Bassegoda i Hugas, Universitat Autònoma de Barcelona.
- CHRISTIAN, W. 1978. *Religiosidad popular. Estudio antropológico de un valle español*. Madrid: Tecnos.
- CHRISTIAN, W. 1991. *Religiosidad local en la España de Felipe II*. Madrid: Nerea.
- FROESCHLE –CHOPARD, M.H. 1983. «*L'evolution des pénitents en Provence Orientale. XVIIIe – XIXe siècles*». A: *Revue d'histoire moderne et contemporaine* XXX, oct-dec, pàg. 623-629.
- GORZELIK, J. 2003. «*The post-tridentine Rosary devotion and its artistic setting*». A: *Art, ritual, religions. Proceedings of the Fifth Joint Conference of Art Historians from Britain and Poland, Warsaw, 7th-9th June 2000*. Institut of Art of the Polish Academy, pàg. 79-84.

- GRENDI, E. 1976. «*Le confraternite come fenomeno associativo e religioso*». A: RUSSO, C. (ed.) *Società, chiesa e vita religiosa nell "Ancien Régime"*. Nàpols: Guida Editori, pàg. 115-185.
- GUTTON, J.P. 1984. «*Confraternities, Curés, and Communities in Rural Areas of the Diocese of Lyon under the Ancien Régime*». A: *Religion and Society in Early Modern Europe 1500-1800*, Londres: George Allen und Unwin, pàg. 202-211.
- KAMEN, H. 1998. *Canvi cultural a la societat del segle d'or. Catalunya i Castella, segles XVI – XVII*. Lleida: Pagès.
- LE BRAS, G. 1956. «*Les confréries Chrétiennes*». A: *Études de sociologies religieuse*. Vol. II. *De la morphologie à la typologie*. París: Presses Universitaires de France, pàg. 423-462..
- MANTECÓN MOVELLÁN, TA. 1988. «*El papel social de las cofradías tridentinas en Cantabria. Siglos XVII al XIX*». *Altamira. Revista de estudios montañoses*. Núm. 47, pàg. 227-260.
- MANTECÓN MOVELLÁN, T.A. 1990. *Contrarreforma y religiosidad popular en Cantabria. Las cofradías religiosas*. Santander: Universidad de Cantabria.
- MARQUÈS CASANOVAS, J. 1988. *Canet d'Adri*. Girona: Ajuntament de Canet d'Adri.
- MORENO, I. 1985. *Cofradías y hermandades Andaluzas. Estructura, simbolismo e identidad*. Granada: Biblioteca de Cultura Andaluza.
- MORENO, I. 1991. «*Identidades y rituales*». A: PRAT, J. [et alt.] *Antropología de los pueblos de España*, Madrid: Taurus, pàg. 601-636.
- MORENO, I. 1999. *Las hermandades andaluzas. Una aproximación desde la antropología*. 2a ed. Sevilla: Universidad de Sevilla. Colección de Bolsillo, núm. 24.
- MURLÀ i GIRALT, J. 1980. «*Notícia d'un document del bisbe Josep de Taberner i d'Ardena*». *Actes dels Amics de Besalú. IV Assemblea d'estudis del seu comptat*, vol I. pàg. 163-194.
- PLADEVALL, A.; CATALÀ ROCA, F. 1974. *Els monestirs catalans*. Barcelona: Destino.
- PRAT, J. 1989. «*Los santuarios marianos en Cataluña: una aproximación desde la etnografía*». A: SANTALÓ, C.; BUXÓ, MJ.; RODRÍGUEZ, S. *Religiosidad Popular, III. Romerías, hermandades y santuarios*. Barcelona: Anthropos, pàg. 211-252.
- PUIGVERT i SOLÀ, J.M. 2001. *Església, territori i sociabilitat*. Vic: Eumo.
- RÀFOLS, J. R. *Diccionario de artistas de Cataluña, Valencia y Baleares*. Barcelona: Edicions Catalanes.
- SÁNCHEZ DE MADARAIGA, E. 1999. «*Cultura religiosa y sociedad: las cofradías de laicos*». *Historia Social*. Núm. 35, pàg. 23-42.
- SANTAMARIA COLOMER, D. 1990. «*Pere Perdigó, escultor de Vulpellac (1559-1639)*». *Estudis del Baix Empordà*. Núm. 9, pàg. 141-159.
- SERNA i COBA, E.; SERRA i PERALS, J. 2000. «*Documents per a la història de l'art altempordanesa (1595-1618)*». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Núm. 33, pàg. 193-248.
- SERNA, E.; SOLER, S. 2004. «*Noves dades sobre els Perdigó, escultors baixempordanesos dels segles XVI – XVII*». *Estudis del Baix Empordà*. Núm. 23, pàg. 45-52.
- SERRA i BOLDÚ, V. 1925. *Llibre d'or del Rosari a Catalunya. Història, etnologia, folklore, arqueologia, imatgeria, bibliografia*. Barcelona.

- SERRA i BOLDÚ, V. 1917. *El llibre popular del Rosari. Folklore del Roser*. Barcelona: Foment de la Pietat catalana.
- SOLÀ i COLOMER, X. 2005. *La reforma catòlica a la muntanya catalana a través de les visites pastorals: els bisbats de Girona i Vic (1587-1800)*. Tesi doctoral, dirigida per Joaquim Puigvert. Girona: Universitat de Girona.
- TAIX, J. 1597. *Llibre dels miracles de Nostra Senyora del Roser*. Barcelona: estampat a casa de Sebastià Comelles.
- UCELAY-DA CAL, E. 1993. «Els espais de la sociabilitat: la parròquia, <els parroquians> i la qüestió de les clienteles». A: *L'Avenç*, núm. 171, pàg. 18-27.

G O I G S DE NOSTRA SENYORA DEL ROSER.

VOSTRES Goigs ab gran plaher
Cantarem Verge Maria,
Puix que vostre Senyoria
Es la Verge del Roser.

Deu plantà dins vos Senyora
Lo Roser molt excellent;
Quant vos feu merexedora
De concebre'l purament;
Donant Fé al Missatger
Que del Cel vos tremaria,
Deu lo Pare que volia
Fosseu Mare del Roser.

Del sant ventre produhida
La planta del Roser vert,
Fos de Angels circuhida,
Y servida ab gran concert,
Y resta pur y sencer
Vostre cos ab alegria,
Quant parí en la Establie
Lo immaculat Roser.

Quant los Reys devots sentiren
Del Roser la gran olor,
Ab la Estela ensemps partiren
Per adorar lo Senyor;
Y trobar en cert lo vert

De Balam la Prophecia,
Tenint vostre Senyoria
En los braços lo Roser.

Gran delit vos presentava
Vostre Fill resuscitar,
Ab finch Rosas que portava
En las mans, peus y costat,
Per las quals lo Lucifer
Dels Sants lo Infern umplia;
Fonch robat en aquell dia
Que flori lo Sant Roser.

Reparada la gran erra
De Adam per mort cruel,
Transplantat fonch de la Terra
Lo Roser alt en lo Cel;
Y pujat ab gran poder
Lo partir nos entristia,
Contemplant Deu com rebia
Ab gran goig lo Sant Roser.

No fonch de menor estima
Lo goig del Esperit sant,
Quant vingué de l'alta cima
En vostre Collegi sant,
Y rega aquell planter
Que lo gran Deu elegia;

Per estar en companyia
Del celestial Roser.

Vostre vida acabada
Lo major dels Goigs sentirs,
Quant à Deu fos presentada
Triumphant en Paradis;
Qui Senyora os volgué fer
Del gran hort que posschiea,
Colloquant-vos com devia
Sots la ombre del Roser.

Manà vostre Senyoria
Als Freres Predicadors,
Que de vostra Confraria
Fosien Instituidors,
Y així ells la han fundada
Obheynt vostre voler,
Dignament intitulada
Verge Mare del Roser.

TORNADA.

Puix monstreu vostre poder
Fent Miracles cada dia,
Preservau Verge Maria
Los devots del Sant Roser.

✱. Ora pro nobis Sancta Dei Genitrix. R. Ut digni efficiamur promissionibus Christi.

O R E M U S.

CONCEDE nos famulos tuos, quasumus Domine Deus, perpetuā mentis & corporis salutē gaudere; & Gloriosa Beata Maria semper Virginis intercessione à præsenti liberari tristitiā, & ab æternæ salutis portum pervenire valeamus. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

EN PERPINYA, en Casa de REYNIER.